

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

УДК 37.034

В. І. Тернопільська

Проблема організації виховного процесу у вищому навчальному закладі є однією з найактуальніших у педагогічній теорії та практиці і спонукає освітян до пошуку нових шляхів якісного вдосконалення виховання студентської молоді. Вищі навчальні заклади за своїм статусом зобов'язані професійно не лише готувати дипломованих спеціалістів, а й виховувати гармонійно, всебічно розвинених громадян, підготовлених до соціальної діяльності у сучасному суспільстві, громадян, здатних примножувати його цінності. Вища школа у своїй діяльності має бути теоретичною парадигмою національного виховання через триаду рис особистості “громадянин-патріот-гуманіст”, оскільки кожний народ творить свою систему виховання, яка відповідає характерним рисам його етносу. Будувати виховання молоді слід на культурно-історичному досвіді свого народу, його традиціях, звичаях, обрядах, багатовіковій мудрості, духовності. На жаль, у викладачів вищої школи існує погляд на виховну діяльність як на засіб подолання негативних тенденцій у розвитку особистості студента, а не формування в нього позитивних властивостей та якостей патріота своєї країни.

Сутність патріотизму, його конкретно-історичний характер, шляхи формування патріотичних почуттів, цінностей у школярів, студентської молоді розглядаються у працях Н. Анісімова, Н. Балакіної, І. Беха, Г. Біленької, Г. Ващенко, С. Додуріч, Т. Завгородньої, П. Ігнатенко, В. Кузя, О. Оришко, О. Павелко, Р. Петранговського, Л. Рехтети, С. Русової, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського, К. Чорної.

Метою цієї статті є розкриття особливостей виховання патріотизму у студентської молоді.

Патріотизм визначається як суспільно-моральний принцип, особистісна цінність, що характеризується, перш за все, стійким переживанням любові людини як до найближчого, так і до більш віддаленого середовища, в якому вона перебуває й яке для неї є значущим: сім'я, друзі, школа, клас, інститут, рідне село, місто, країна. Він активно виявляється у поведінці та діяльності особистості, визначеному способі дій.

Особливості виявлення патріотизму зумовлюються життєвим досвідом особистості, її ціннісними орієнтаціями і рівнем розвитку самосвідомості. У студентському віці відбуваються суттєві зміни в структурі особистості, зокрема, у самосвідомості та морально-ціннісних орієнтаціях. Йдеться про активізацію в юнаків і дівчат соціально-морального розвитку, формування чіткої системи цінностей, ідеалів, переконань, усвідомлення “я” та етносу, своєї національної приналежності.

Вияв патріотизму студентами акумулюється у знанні ними історії, культури рідного краю, власного родоводу, шанобливому ставленні до звичаїв і традицій свого народу, повазі до атрибутів української державності, знанні рідної мови, готовності захищати свою країну, розвинутому почутті громадянського обов'язку, національній гідності, духовності.

На думку М. Стельмаховича, необхідно ще змалку сіяти в душах дітей добірне зерно народолюбства, а в серцях – безмежну любов до рідного народу, України, пам'ятаючи мудре застереження, що “...людина без народності подібна блукаючому вовкові, для якого будь-який ліс, де він їжу знаходить, є батьківщиною”. Він стверджує, що від слова “батько” пішли поняття “батьківщина” – спадщина від батьків та величне глибоке патріотичне поняття “батьківщина” – країна стосовно людей, які народилися в ній і є її громадянами [4, с. 112].

Патріот, як зазначає К. Чорна – це не той, хто говорить гарні слова про Україну, прикрашаючи дійсність, а той, хто бачить труднощі, помилки, невирішені проблеми, розуміє суспільно-політичну ситуацію в країні та світі, проте не панікує, не носиться зі своїми егоїстичними претензіями, не

збирається тікати, а готовий долати перешкоди, пов'язуючи свою долю з долею Вітчизни [6, с. 142].

На жаль, у сучасних студентів часто спостерігається тенденція спрямованості на себе, тяжіння до егоцентризму, прагматичне ставлення як до інших людей, так і до країни, в якій вони народилися. З метою з'ясування розуміння юнаками та дівчатами поняття “патріотизм” їм пропонувалось написати твір “Патріотизм: як я його розумію”. Так, патріотизм респонденти окреслюють як любов до батьківщини – 34,7 %; виконання людиною громадського обов'язку, повага до суспільства – 22,6 %; усвідомлення своєї національної приналежності – 19,2 %; готовність до самовіддачі заради своєї Вітчизни – 5,8 %; усвідомлення своєї національної гідності – 6,3 %; служіння рідному народу – 11,4 %. Насторожує той факт, що жодним із студентів не було названо такі складові патріотизму, як знання власного родоводу, шанобливе ставлення до звичаїв і традицій свого народу, повага до культурно-історичної спадщини українського народу, рідного краю, атрибутів української державності, готовність захищати вітчизну.

Виявлення юнаками та дівчатами патріотичних почуттів, участь у заходах патріотичного спрямування має досить часто, за нашими даними, ситуативний характер – 30,8 % респондентів. Зокрема, тільки 19,5 % студентів завжди беруть участь у виховних заходах патріотичного спрямування, краєзнавчих походах з вивчення історії рідного краю, суспільно-історичної спадщини українського народу. Більше половини (53,7 %) студентів беруть участь у виховних заходах патріотичного спрямування, краєзнавчо-пошуковій, суспільно-корисній, волонтерській діяльності лише під тиском кураторів, викладачів.

Опитування викладачів, кураторів засвідчило, що рівень сформованості патріотизму, патріотичних почуттів у студентів знаходиться на досить низькому рівні. Серед основних причин вони називають: спотворення інформації про історичне минуле країни в засобах масової інформації, періодична зміна загальноприйнятих поглядів на історію, історичні події,

політику держави; ставлення до виявлення патріотизму в сім'ї. Основними формами і методами виховання патріотизму у студентів педагоги визначають: краєзнавчі походи, екскурсії (39,1 %); суспільно-корисну, волонтерську діяльність (9,8 %); виховання на прикладах старших людей (68,3 %). Однак використовують зазначений інструментарій у роботі зі студентами лише 17,7 % опитаних.

У зв'язку з цим перспективною є організація та проведення спеціальної роботи з метою формування у студентів позитивної мотивації до участі у заходах патріотичного спрямування, виявлення ними патріотизму в повсякденній діяльності. Як зазначає І. Бех, предметна сфера патріотичних вчинків особистості має містити: реальну соціально-культурну життєву ситуацію, у якій вона формується і функціонує; різнобічне інтелектуально-почуттєве занурення в історичне минуле свого народу. У педагогічній сфері це буде виявлятися як: гуманне ставлення вихованця до своїх рідних та оточуючих людей; бережливе ставлення до навколишнього середовища; відповідальність у всіх видах предметно-перетворювальної діяльності, до якої залучається підростаюча особистість; глибокий інтерес до минулого рідного краю та країни в цілому; прагнення до опанування народних традицій, рідної мови; готовність жити у сфері високої національної культури і прагнення до її збагачення; сформованість генералізованої єдності “людина-природа-суспільство” [2, с. 11].

З огляду на це, упровадження у виховну практику вищих навчальних закладів краєзнавчих походів, екскурсій, організація тематичних вечорів, виставок, конференцій, акцій, суспільно-корисної, волонтерської діяльності сприяють формуванню у студентів патріотизму. Надзвичайно важливо, щоб виховні впливи на студентів були систематичними та послідовними, оскільки лише за умови постійного виконання ними певних патріотичних дій, вчинків формуються звички патріотичної поведінки, які згодом стають для юнаків і дівчат потребою, нормою. Згодом ця система звичних вчинків, що здійснюється відповідно до вироблених переконань, стає особистісною цінністю.

Серед форм роботи, які ефективно впливають на формування патріотизму у студентської молоді, можна виокремити участь у міжнародному конкурсі знавців української мови імені Петра Яцика, щорічних всеукраїнських конкурсах студентської творчості, присвячених Шевченківським дням, “Я пишаюсь тим, що я українець”, конкурсах “Студент року”, “Кращий студент-випускник року зі спеціальності” тощо.

Зокрема, у межах Всеукраїнського громадського руху “Не будь байдужим”, студенти взяли участь в акції “Зроби подарунок Україні! Переходь на українську!”. Мета акції – розвиток української мови як споконвічної мови нашої землі. У межах цієї діяльності органи студентського самоврядування організували концерт української пісні, виставку української вишиванки, бесіди “За і проти”, лекції “Біографія української мови”, конкурс студентських творів “Європейська ідентичність України”, круглий стіл “Цінності українського народу”.

Відомо, що відродження України, формування патріотизму неможливе без утвердження національної свідомості студентської молоді. Такими механізмами у вищих навчальних закладах є музеї з використанням зібраних студентами етнографічних матеріалів. У процесі пізнання юнаками і дівчатами історичних та культурних надбань минулого свого краю, України музей посідає особливе місце. На думку вчених: “...знання, які отримані в музеї – це не просто розширення світогляду, а засвоєння понять, явищ, вплив на формування переконань, національної свідомості. Особливість музейного сприйняття полягає в тому, що засвоєння понять поєднується з процесом розвитку зворотних зв’язків між музейним предметом і відвідувачем: чим глибше і повніше пізнається музейний предмет, тим виникає більша зацікавленість в його глибокому пізнанні” [3, с. 54–56]. У зв’язку з цим важливо задіювати студентів до проведення екскурсій у музеї, оскільки така діяльність спонукає їх до детального вивчення, осмислення історичних фактів своєї Вітчизни, робить співучасниками історичних подій, здійснює на юнаків та дівчат емоційно-стимулюючий вплив, у результаті чого вони стверджуються у повазі до

минулого, прагнуть пізнати свій край, його яскраві постаті. У процесі краєзнавчо-пошукової діяльності студенти збирають архівні матеріали, фотографії, документи, предмети народного побуту, зразки народної творчості, фольклору, вивчають свій родовід, своє генетичне коріння.

Для кожної людини, за В. Сухомлинським, Батьківщина починається з чогось маленького, ніби незначного і непримітного. Це рідний куточок, який втілює в собі живий образ Вітчизни. Сенса патріотичного становлення особистості полягає в тому, що цей куточок на все життя входить у душу, хвилює як перше джерело, з якого кожний почався [5, с. 167].

Важливе місце у формуванні патріотичних почуттів юнаків та дівчат належить тематичним вечорам, виховним годинам, присвяченим історичним і пам'ятним датам у житті українського народу, військовим діячам різного періоду визвольних війн, діяльності видатних письменників, учених. Особлива цінність таких форм виховання полягає в тому, що юнаки та дівчата, готуючись до них, виявляють ініціативу, творчість, самостійність у виборі теми, запрошенні гостей, оформленні приміщень, підготовці виставок, планшетів.

Серед форм позааудиторної роботи, які сприяють вихованню патріотизму у студентів, слід виокремити Уроки мужності, Уроки пам'яті. Вони формують в юнаків і дівчат ціннісне ставлення до свого народу, нації, Батьківщини, повагу до старшого покоління. Їхня тематика є різноманітною: Уроки мужності – до роковин визволення України; Уроки пам'яті “Ніхто не забути, ніщо не забуде” – до Дня Перемоги тощо. У такий спосіб у студентській молоді відбувається усвідомлення суб'єктивної причетності до культурного минулого, сучасного та майбутнього свого краю, формується почуття громадянського обов'язку і відповідальності.

Окрім цього, активна участь студентів у Всеукраїнській історико-краєзнавчій акції “Пам'ять”, присвяченій річниці перемоги над німецько-фашистськими загарбниками, обласній патріотичній акції “Він був учасником Великої Вітчизняної війни”, міжрегіональній конференції “Правнуки перемоги” надає можливість реалізувати у вихованні принцип наступності поколінь,

розвивати історичну пам'ять молоді. Водночас студентська молодь доглядає за історичними пам'ятками, могилами загиблих воїнів і партизанів, допомагає ветеранам та учасникам Другої світової війни, учасникам бойових дій.

Разом із тим, за даними останнього соціологічного опитування, усього 1,7 % молодих людей призовного віку усвідомлюють свій прямий конституційний обов'язок – захист національних інтересів України. Саме тому, розробляючи форми, методи, засоби виховної роботи з молоддю, необхідно враховувати її інтереси, соціально-політичне становище в Україні, сучасний стан науково-технічного прогресу, зокрема, розвиток ІТ-технологій і телекомунікацій. Маємо чітко усвідомити, що у світі, який глобалізується, зростає значущість ІТ-технологій, мережних ресурсів, Інтернету, соціальних мереж, інших високотехнологічних системних засобів. Одне слово, реалізувати державну політику в сфері патріотичного виховання молоді слід також на основі ІТ-технологій, зокрема, ІТ-круглих столів, об'єднуючи одночасно думки, погляди різних поколінь у питаннях формування патріотизму, національної свідомості громадян. Технічно, у режимі “он-лайн”, для цього використовуються навчальні аудиторії, конференц-зали, обладнані сучасними засобами ІТ-технологій. У них кожний із присутніх, знаходячись у колективі своїх однокласників, одногрупників, друзів, колег, може отримувати знання з проблем, які його цікавлять, від висококваліфікованих спеціалістів, вільно обмінюватися своїми думками, висловлювати власну позицію. Прикладом такої форми виховання є ІТ-круглий стіл “Воїн-захисник: погляд крізь роки та події”, присвячений Дню захисника Вітчизни. Можна сказати, що вперше на практиці відбулося подолання “самотності” у мережі, об'єднання аудиторій студентів, курсантів, викладачів, науковців, військовослужбовців в обговоренні проблем патріотичного виховання молоді, підвищення престижу військової служби в суспільстві, формування механізмів мотивації молоді до захисту Батьківщини.

Зазначимо, що активна участь юнаків і дівчат у різноманітних проектах створює вільний простір для їхньої особистісної ініціативи, творчості, шліфування патріотичних вмінь та навичок. Крім того, у роботі над проектами

інтенсивно виявляється груповий вплив на особистість: тут діють механізми емоційного зараження, ідентифікації, відповідальності за групу, за себе, за справу, юнаки і дівчата почуваються суб'єктами соціальної дії. Студенти є ініціаторами розробки та впровадження в позааудиторну діяльність низки проектів: “Зробимо світ чистішим”, “Турбота”, “Подаруй промінчик сонця дитині”, “Зробимо місто зеленішим разом” тощо.

Зокрема, метою проекту “Зробимо світ чистішим” є поширення інформації і створення умов, які сприятимуть забезпеченню повного збирання, перевезення й утилізації побутових відходів та обмеження їх шкідливого впливу на навколишнє середовище і здоров'я людей; виховання патріотичної свідомості студентів, екологічної культури студентів, батьків, громадськості міста; формування соціальних, патріотичних умінь, навичок юнаків та дівчат. Студентами у межах цього проекту було здійснено інформаційно-агітаційну кампанію, що полягала у проведенні соціологічних досліджень (опитування жителів району); розповсюдженні необхідних інформаційно-методичних матеріалів (листівки, звернення); інформуванні населення про вплив відходів споживання на навколишнє природне середовище і здоров'я людини; інформуванні про можливі методи утилізації сміття та переробки; організації населення до практичних заходів.

У межах проекту юнаки та дівчата брали також активну участь у проведенні акції “Чиста Україна – чиста Земля”, яка полягала в організації і проведенні прибирання, впорядкування, очищення від сміття подвір'я інституту та території дворів житлових будинків; ліквідації звалищ сміття; упорядкуванні майданчиків для збору сміття; підтриманні чистоти і покращенні санітарного стану території мікрорайону. Завдяки проведенню акції “Зелена хвиля подвір'я” було висаджено квіткові рослини та впорядковано клумби на території інституту; здійснено осіннє обрізання й обкопування дерев.

Студенти також організували роздільний збір окремих компонентів побутових відходів, зокрема: впровадили серед жителів міста сортування побутових відходів із вилученням ресурсоцінних компонентів; зобов'язали

студентів інституту розподілити сміття за категоріями: скло, побутові відходи, пластик, папір; встановили на території інституту баки-контейнери для роздільного збору сміття.

Під час проведення аналізу та узагальнення реалізації проекту студентами було здійснено обробку даних анкетування населення; позначено на карті об'єкти практичної природоохоронної акції; повідомлено громадськість про виконану роботу і подальші плани щодо майбутніх природоохоронних заходів через засоби масової інформації.

Позитивний вплив проектів на становлення особистості студента, виховання у нього національної свідомості, соціально-комунікативної культури є незаперечним, оскільки, як стверджує І. Бех, “у кооперативній діяльності мета, а відповідно і результат, є спільними. Кожен учасник діяльності робить свій внесок у єдине досягнення – продукт. Цим знімається проблема формування та вияву відносин конфліктності і конкуренції, натомість серед учасників кооперативної діяльності утверджуються співпраця та злагода. Зацікавленість кожного учасника кооперативної діяльності в якісному кінцевому продукті може стимулювати становлення так званої допомагальної, тобто орієнтованої на допомогу іншій людині, поведінки. Переживання успіху за умови одного на всіх результату є механізмом не роз'єднання, а згуртування учасників кооперативної діяльності”, – вважає вчений [1, с. 46]. Важливою особливістю позааудиторної виховної діяльності є добровільність участі студентів у ній, розвиток ініціативності і самодіяльності, урахування їх інтересів, бажань, пропозицій.

Отже, формування патріотизму у студентів здійснюється за умови позитивного емоційно-ціннісного ставлення до патріотизму як морального регулятора їх поведінки, упровадження у виховну практику вищих навчальних закладів екскурсій, краєзнавчих походів, проектів, акцій, ІТ-технологій тощо.

Подальшими напрямками досліджень є вивчення особливостей вияву патріотичних цінностей курсантами вищих навчальних військових закладів різних напрямків спеціалізації.

Список використаної літератури

1. Бех, І. Д. Вчинок у морально духовному розвитку особистості / І. Бех // Початкова школа. – 2006. – С. 41–45.
2. Бех, І. Д. Виховання особистості: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади / І. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 344 с.
3. Коваль, М. Об изучении обратной связи / М. Коваль // Советский музей. – 1988. – С. 41–43.
4. Стельмахович, М. Українська родинна педагогіка / М. Стельмахович. – К. : ІЗМН 1997. – 227 с.
5. Сухомлинський, В. Вибрані твори : у 5-ти т. / В. Сухомлинський. – К. : Рад. Школа, 1976. – Т. 1. – 654 с.
6. Чорна, К. Патріотизм – духовна цінність молодих громадян України / К. Чорна // Цінності освіти і виховання : наук.-метод зб. / за заг. ред. О. В. Сухомлинської. – С. 26–29.